

Zaključci sa Naučnog skupa u Golubiću (kod Obrovca), Hrvatska
„Hrvatsko-srpski odnosi u 20. veku – prošlost i perspektive“
18.-20. septembar 2008.

Mila Dragojević, Ph.D. Candidate, Brown University

Naučni skup „Hrvatsko-srpski odnosi u 20. veku – prošlost i perspektive“ održan je u Golubiću kod Obrovca od 18. do 20. septembra u organizaciji Centra za istoriju, demokratiju i pomirenje (CHDR). Skup su pomogli Balkan Trust for Democracy, Srpsko narodno vijeće iz Hrvatske, Grad Obrovac i Dijalog iz Zagreba. Učesnici, među kojima su se nalazili istoričari, sociolozi i politikolozi iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, i Sjedinjenih Američkih Država, su vodili razgovore u dve radne grupe. Jedna grupa se bavila političkim i kulturnim vezama između Hrvata i Srba u prošlosti, naročito u 20. veku, dok su teme perspektive razvoja Hrvatske i Srbije u budućnosti bile razmatrane u drugoj grupi.

Ovo je bio prvi put u nizu skupova koje je organizovao CHDR da perspektive razvoja odnosa Srba i Hrvata čine poseban deo diskusija, koje su se do sada najviše bavile usaglašavanjem istorijskih tema i razumevanja ljudi na teritoriji bivše Jugoslavije. Postoji nekoliko razloga zbog kojih je potrebno izdvojiti perspektive razvoja Hrvatsko-srpskih odnosa kao poseban deo dijaloga u okviru ovih skupova. To je prilika da se uzmu u obzir aktuelni problemi Hrvatsko-srpskih odnosa. Razgovori o perspektivama su komplementarni diskusijama o prošlosti u ovom kontekstu jer se vode u akademskom okruženju sa namerom da se izbegne politizacija tema koje se tiču nerešenih problema građana Srbije ili Hrvatske, bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Zbog toga što se u razgovorima o perspektivama treba dotaknuti raznih tema, potrebna je stručnost naučnika iz različitih oblasti društvenih nauka kako bi se uradila celovitija i kompleksnija analiza. Naposletku, rezultati razgovora o perspektivama bi ponudili nadležnima u obe države, ukoliko postoji politička volja, konkretniji uvid u načine rešavanja dugotrajnih problema u odnosima Srba i Hrvata zbog kojih obe države snose skupe posledice.

Dr. Ranko Končar, sa Univerziteta u Novom Sadu, je izložio najznačajnije zaključke radne grupe, „Političke i kulturne veze između Hrvata i Srba u 20. veku.“ Nakon rasprave o nekoliko važnih pitanja iz oblasti Srpsko-hrvatskih odnosa, ova grupa se složila da ima smisla i istorijskog opravdanja za nastavak proučavanja tih odnosa. Treba težiti da oni budu maksimalno dokumentarno zasnovani, koliko je to omogućeno dostupnošću izvora. U tom duhu, potrebno je omogućiti razmenu naučnika koji bi proveli neko vreme u institucijama koje bi im omogućile dostupnost izvorima koji im nisu dostupni u njihovim državama, a koji bi doprineli potpunijim i objektivnijim rezultatima i zaključcima istraživanja. Ova inicijativa bi takođe podstakla veći stepen intelektualne saradnje među stručnjacima iz obe države.

Buduća istraživanja, a ujedno i ponovna valorizacija izvora, bi trebala uvek da budu oslonjena na dosadašnja vredna dela iz oblasti Srpsko-hrvatskih odnosa da bi se ostvario kontinuitet sa istraživanjima i ranijih istoričara. Međutim, bitno je da se oprezno i kritično koriste ti izvori zbog delikatnih odnosa u određenim periodima jer su mnogi pod direktnim uticajem propagande. Imajući to u vidu, potrebno je otvoriti prostor za demitologizaciju ili demistifikaciju nekih predrasuda u proučavanjima i pristupima proučavanja Srpsko-hrvatskih odnosa. Rad na obezbeđenju i publikovanju važnih dokumenata iz oblasti Srpsko-hrvatskih odnosa je neophodan, pod uslovom da su kritički

osnovani. Jedan od dodatnih zaključaka ove radne grupe je i da bi vredelo kompleksnije istražiti te odnose da bi se izašlo iz pretežno političke tematike sa pokušajem da se programski veže za socijalne, ekonomske i kulturne teme.

U prezentacijama ove radne grupe, razmatrane su razne teme. Dr. Darko Gavrilović, Direktor CHDR-a, je izučavao slučaj političke saradnje između srpskog političara Svetozara Pribičevića i hrvatskog političara Stjepana Radića u okviru Seljačko-demokratske koalicije između dve stranke u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca – Samostalne demokratske stranke i Hrvatske seljačke stranke. Dr. Gavrilović je pratio njihovu političku aktivnost kroz odnose sa vlastima i učešće Srba iz Hrvatske i Hrvata u državnim institucijama. Pitanja političkog režima i njegove moguće promene su takođe uzeta u obzir u ovom izlaganju.

Dr. Ranka Gašić, iz Instituta za savremenu istoriju, je u svojoj studiji sagledala političke ciljeve i orijentaciju Srpske samostalne stranke u odnosu na Hrvatsku naciju. Dr. Gašić je postavila pitanje da li je moguće tvrditi da su se u Srpskoj samostalnoj stranci i Hrvatskoj političkoj naciji ikada prihvatile vrednosti građanske države koja postoji u zapadnoj Evropi, u kojoj bi Srbi imali ravnopravni status državljana iako bi zadržali svoju kulturnu i etničku različitost. Iako je Srpska samostalna stranka inicijalno prihvatila ideju političke nacije Hrvatske sa nadom da će Srbi u njoj moći da održe svoju kulturnu posebnost, posle veleizdajničkih procesa 1909., Srpska samostalna stranka se okreće prema zaštiti stranke od političkih progona. Dr. Gašić je zaključila da dva preduslova za uspešnu saradnju Srba i Hrvata – da Srbi odustanu od ujedinjenja svoje etničke teritorije, a Hrvati od insistiranja na etnički homogenom karakteru svoje države – nisu ostvarena na početku 20. veka, kao što nisu ostvarena ni na kraju 20. veka.

Dr. Mile Bjelajac, iz Instituta za noviju istoriju Srbije, je ilustrovao na osnovu istraživanja vojnog faktora u bivšoj Jugoslaviji kako stereotipi mogu da doprinesu odsustvu pravih znanja o činjenicama koje se mogu proveriti u istorijskim dokumentima. U svom radu, Dr. Bjelajac koristi arhivsku građu da pokaže kako je kadrovska politika vojske bila vođena obzirom na etničku strukturu i potrebe da se ona usklađuje sa proporcijama etničke strukture Jugoslavije, kako bi armija u očima svih njenih naroda imala što veći legitimitet. Međutim, ovim namerama su često stajale na putu određene istorijske i materijalne okolnosti. Dr. Bjelajac je tvrdio da ovaj primer pokazuje kako naučnici mogu da spreče politizaciju istorije ako se vode prvenstveno dokumentima i objektivnim podacima kada pokušavaju da objasne određene istorijske događaje.

Dr. Vjeran Pavlaković, sa Univerziteta u Rijeci, je proučavao Samostalnu demokratsku stranku u Hrvatskoj od 1936. do 1939. Koristeći primer ove stranke, koja je odstupila od svog koalicionog partnera, Hrvatske seljačke stranke, u stavu prema Španskom građanskom ratu, Dr. Pavlaković je pokazao da je postojao demokratski antifašistički pokret u ovom periodu u Hrvatskoj.

Mr. Davor Pauković, iz Centra za politološka istraživanja, je predstavio rezultate analize teksta o Hrvatskoj demokratskoj zajednici objavljenog u beogradskom dnevnom listu *Politika* tokom 1989./90. u rubrici „Odjeci i reagovanja.“ U svom članku, Mr. Pauković je pokušao da izdvoji elemente strukture diskursa i da ukaže na moguće strategije i ciljeve u argumentima koji su objavljeni u ovoj rubrici. Analiza je pokazala kakva je bila percepcija autora u toj rubrici na ulogu Hrvatske demokratske zajednice u Hrvatskoj, Jugoslaviji, kao i za Srbe u Hrvatskoj.

Mr. Filip Škiljan, iz JU Spomen područje Jasenovac, je govorio o srednjevekovnoj kulturnoj istoriji u svom članku o kulturnim spomenicima koji su bili sagrađeni u srednjem veku a bili su preuzeti od strane pravoslavaca po njihovom doseljenju u te delove Hrvatske u kasnijim periodima. Mr. Škiljan je tvrdio da je vrlo teško ustanoviti sa sigurnošću vreme gradnje i graditelja u određenim delovima Hrvatske, a naročito u severnoj Dalmaciji. Pre nego što bi se doneli pouzdaniji zaključci bilo bi neophodno sakupiti adekvatne istorijske dokumente i izvršiti studije na osnovu arheoloških iskopavanja i arhitektonskih analiza.

U budućim skupovima, predloženo je da se uključi i valorizacija dela koja su nastala izvan ovog istraživačkog projekta. Na kraju, potrebno je obezbediti sredstva za nastavak dijaloga koji bi doprineli širim i potpunijim pristupima ovim temama.

Dr. Igor Graovac, Hrvatskog Instituta za Povijest, je sažeo razgovore koji su se vodili u grupi „Perspektive razvoja Hrvatske i Srbije u budućnosti.“ Ovo je bila malobrojnija grupa i to je bio prvi pokušaj u okviru projekta o Hrvatsko-srpskim odnosima da se razmotri i budućnost tih odnosa i njihovih država. Ova grupa, već po samoj definiciji, se nije isključivo sastojala od istoričara, nego i od pravnika i politikologa. Između ostalog, razmotreno je i da li je moguće pričati o budućnosti ovih odnosa bez konstantne potrebe da se menja razumevanje prošlosti, ili kako izbeći da prošlost ometa razvoj tih odnosa. Iako se u ovoj grupi govorilo samo o nekoliko tema, kao što su povratak izbeglica, zaštita manjina i regionalni razvoj i socijalna isključenost, potrebno je proširiti razgovore o perspektivama i na druge moguće teme da bi se dobro-susedski odnosi između ovih država doveli na standarde koji postoje u evropskom kontekstu.

Dr. Graovac je rekao: „Po prvi put u sklopu znanstvenog projekta radna grupa je razmatrala i mogućnosti perspektive razvoja budućih odnosa Hrvata i Srba te njihovih država. Pritom su korišteni primjeri iz prošlosti i sadašnjosti koji pridonose što cjelovitijem odredjenju budućnosti. Takvi su primjeri konkretno razmatrani na pitanjima povratka izbjeglica, položaja manjina, regionalnog razvoja, socijalne isključenosti, a sve u kontekstu jačanja civilnog društva na obje strane dijaloga. Daljnje razgovore također treba zasnovati na sličnima znanstvenim istraživanjima. Njihova uspješnost uvelike ovisi o dostupnosti izvora, mogućnostima razmjena rezultata tih istraživanja i susreta znanstvenika. Pritom je nužno gotovo posve ujednačiti pojmove, tehnike rada i metodologiju istraživanja, čime se usputno izbjegava politizacija rezultata tih istraživanja, dakle interpretacije prošlosti koji onemogućuju buduće odnose Hrvata i Srba.“

Prezentaciju je otvorio Dr. Graovac, koji je upozorio na obostranu tendenciju ka politizaciji određenih istorijskih podataka i termina, kao što su definisanje i brojanje ratnih žrtava i korištenje određene terminologije. Dr. Graovac je zaključio da bi naučnici trebalo da se usaglase na zajedničkoj metodologiji da bi se došlo do realističnih i komparativnih podataka. Takođe, naučnici bi trebali da se usaglase u korištenju terminologije koja je manje politizirana.

Dr. Vesna Ivanović, iz Upravnog Odbora Republike Hrvatske, je u svom radu usporedila neujednačenost regionalnog razvoja Hrvatske i Srbije. Dr. Ivanović je zaključila da u obe države postoje slični problemi sa regijama koje su nerazvijenije i nenaseljenije od drugih regija u tim državama. Zbog toga bi politika regionalnog

ekonomskog razvoja trebala da bude slična u obe države. Cilj bi bio da se ostvari ekonomska kohezija i da se smanji sveukupna socijalna isključenost određenih regija.

Dr. Janko Veselinović, Predsednik Fonda za pružanje pomoći izbeglim, prognanim i raseljenim licima i Pomoćnik pokrajinskog sekretara za nauku Autonomne Pokrajine Vojvodine Republike Srbije, je govorio o problemima koji još uvek postoje u povratku izbeglica u Hrvatsku kao jedna od preduslova normalizacije odnosa između Hrvata i Srba i njihovih država. Dr. Veselinović je naveo da se od oko 400.000 izbeglica koji su napustili Hrvatsku u periodu od 1991. do 1995. vratilo svega oko 60.000 ljudi. U istom periodu, bilo je i Hrvata sa područja Autonomne Pokrajine Vojvodine koji su morali da napuste Srbiju. Dr. Veselinović je izneo posledice koje su nastale ovom migracijom za državu koja je primila izbeglice, kao i za državu koju su oni morali da napuste pod pritiskom. Jedan od konkretnih problema koji je bio spomenut je odoceo povratak imovine Srbima koji su napustili Hrvatsku.

Mr. Mila Dragojević, sa Brown Univerziteta, je govorila o pravima srpske manjine u Hrvatskoj kao jednom od elemenata koji su neophodni za konsolidaciju demokratskog režima u Hrvatskoj. Mr. Dragojević je stavila pitanje manjina u posleratni kontekst, u kojemu je mnogo teže prevazići probleme koji već postoje u svim zemljama u tranziciji. Takođe, Mr. Dragojević je ukazala da bi trebalo razlikovati pravne i ustavne promene u zaštiti prava manjina od društvenih promena, koje se dešavaju mnogo sporije i koje je teže primeniti u praksi.

Ukratko, u ovoj grupi, istraživači koji se trenutno bave različitim temama ukazali na potrebu da se u istraživanjima govori o sudbinama ljudi, i Hrvata i Srba i sa jedne i sa druge strane, bilo da su u izbegličkom položaju, u položaju manjina, socijalno isključeni, dakle siromašni, kao i da se ujednačeni termini koriste u istraživanjima sa obe strane. Predlaže se da se nastavi rad i ove grupe sa naglaskom da cilj ovog rada nije da utiče direktno na političku budućnost odnosa Hrvata i Srba nego da rezultati rada posluže boljoj budućnosti na konkretnim pitanjima koja su zajednička i Hrvatima i Srbima u obe zemlje.

Na kraju skupa, Dr. Darko Gavrilović, predsednik Centra za istoriju, demokratiju i pomirenje, uputio je poruke ove dve grupe prisutnima iz strukture vlasti iz Hrvatske i Srbije kao i drugim institucijama koje imaju interesovanje za ove teme. To su teme koje nisu specifične samo za odnose na ovim prostorima, dakle Hrvata i Srba, nego i širom sveta. Na primer, među temama koje su zastupljene samo u okviru Instituta u Salzburgu su i palestinsko-jevrejski odnosi, kinesko-japanski odnosi, nemačko-poljski odnosi, poljsko-jevrejski odnosi i nemačko-jevrejski odnosi. Sledeći skup koji se planira za kraj novembra 2008. u Novom Sadu će razmotriti pitanja izbeglih i prognanih u Hrvatskoj i Srbiji. Dr. Veselinović je ukazao na potrebu za većom medijskom pristunošću na budućim skupovima kako bi zaključci i rezultati bili što dostupniji i upotrebljiviji.